

mesta *Forum Novum* in predstavlja hkrati dodatek k napisom tega mesta izpred petnajstih let. V drugem podpoglavju pa je Valentina Pistarino zbrala nove napise in dopolnila stare objave za mesto *Hasta – Ager Hastensis*. Sledi tretji razdelek, naslovljen *Italia, Sicilia, Sardinia Epigraphicae*, ki prinaša že tretji del epigrafske bibliografije in ga je, kot že prva dva dela, zbral Gian Luca Gregori.

Mesto *Sipontum*, današnji Siponto, je postalo rimska kolonija že leta 194 pr. Kr. Leži na nekdanjem ozemlju, imenovanem *Daunia*, ki so ga po 2. punski vojni Rimljani odvzeli Arpinom in kjer so poleg Siponta ustanovili še druge rimske kolonije, kot so *Matinum*, *Arpi*, *Vibinum* idr. Iz Siponta je v tem zvezku objavljenih 13 napisov, ki jih je zbrala in komentirala Marcella Chelotti. Poleg treh fragmentov in dveh gradbenih napisov med novoodkritimi napisi prevladujejo nagrobniki. Med njimi izstopa nagrobnik [M.?] Avrelija Prokula, prefekta kohorte *III Alpinorum*, ki je bila do 3. st. nameščena v Dalmaciji, kasneje pa verjetno premeščena v Panonijo.

Napise iz mesta *Pausulae* je zbrala in opisala Fabiola Branchesi. Municipij *Pausulae* je slabo poznan, težko ga je locirati, rimskih napisov pa praktično ni. Ravno zato so pomembni novoodkriti napisi, ki jih je v tokratnem zvezku kar 26. Pod številko 5 je objavljen fragment javnega napisa, na katerem so omenjeni prebivalci municipija – *Pausulani*. Novih je pet svinčenih ploščic (*tesserae*), ki so bile namenjene označevanju zneska v vreči (*tessera nummularia*), označevanju blaga ali pa so preprosto služile kot dokazilo o plačilu. Med številnimi nagrobniki in fragmenti nagrobnih napisov izstopata dva napisa: pod številko 16 je objavljen napis nagrobnika, ki je zapisan v obliki pesmi s končno rimo. V prvem delu je z imenom naveden pokojni Gaj Sentiđij Saturnin, v drugem delu pa je v elegijskem daktilu zapisana formula "ta nagrobnik mi je postavil tisti, ki ga je moja smrt užalostila". Podobna formula je vklesana tudi na napisu CIL V 4170 ("ta napis je postavil tisti, ki ga je moja smrt užalostila"). Na podlagi tridelne strukture imena pokojnika kakor tudi primerjav glede metrike in formule napisa se nagrobnik Gaja Sentiđija Saturnina datira v 1. st. po Kr. Drugi napis pod številko 25 je zapisan v vulgarni latinščini. Vulgarna latinščina prinaša nekatere posebnosti, ki se razlikujejo od klasične latinščine: slovnična pravila se nekoliko spremenijo, pojavijo se nove besede, najopaznejša pa je zamenjava črk. To se opazi na prvi pogled tudi na tem napisu, kjer namesto klasičnega *quis* v pomenu "kdo" piše *kys*, glagol *vexaverit* v pomenu "vznemirjati, pokončati" pa je zamenjala poznoantična oblika *bixaberit*.

Sledi najdaljši epigrafski članek o novih rimskih napisih iz mesta *Tarvisium*, zdaj Treviso. Rimljani so na mestu bronastodobne naselbine zgradili svoje mesto, ki je morda že 49 pr. Kr. dobilo municipalne pravice. V tokratnem zvezku *Supplementa Italica* je objavljenih oz. na novo prebranih kar 40 napisov. Napise sta zbrala in komentirala Filippo Boscolo in Franco Luciani. Kot prva najdba se navaja bronasta čaša, na kateri je vrezan napis, da je "Gaj Tarvizij Sekund, član kolegija štirih mož z edilskimi pooblastili, poklonil dar Junoni". Gentilno ime darovalca je izpeljano iz toponima mesta, kar bi kazalo na to, da je morda romanizirani staroselec, ki se je povzpел do javne uradniške službe. Izjemna najdba je oltar, posvečen kapitolski triadi Jupitru, Junoni in Minervi. Za

spomenik kraj, datum in okoliščine odkritja niso znani, sam spomenik pa predstavlja doslej edino tovrstno najdbo v mestu, ki morda nakazuje prisotnost glavnega svetišča (*Capitolium*) v mestu. Pod številko 3 je naveden nagrobnik Tita Elija Materna, veterana legije *II Italica*. Legija, ki jo je ustanovil Mark Avrelij na začetku markomanskih vojn, je bila do leta 170 v provinci Dalmaciji, kasneje, do 5. st., pa v Noriku. Tit Elij Matern se je kot veteran vrnil v mesto *Tarvisium*, kjer si je kupil sarkofag, v katerem je bil kasneje pokopan. Med novimi napisi se pojavlja še en vojaški nagrobnik dveh bratov, veteranov legije *XV Apollinaris*. Omenjeno legijo je ustanovil že Gaj Julij Cezar, ko je potreboval močno vojsko za boje v Galiji, kasneje pa je z isto legijo svoje dosežke pri Akciju slavil Avgust. Med drugim se kot sedeža legije *XV Apollinaris* omenjata *Siscia* in *Emona*, vendar so najnovejše raziskave potrdile, da *Emona* ni bila legijski tabor.

Že tolikokrat izpostavljen pomen te serije bi lahko vedno znova poudarjali. Podatki, ki jih serija prinaša z vsakim zvezkom, nudijo pomembne informacije tako raziskovalcem rimskih napisov kakor tudi arheologom, zgodovinarjem in drugim raziskovalcem, ki se na kakršenkoli način ukvarjajo z rimskimi mesti in njim pripadajočim podeželjem. Z etimološkimi, topografskimi, arheološkimi, zgodovinskimi podatki poskušajo avtorji dopolniti dosedanje vedenje o posameznih rimskih mestih in podeželju, novi epigrafski spomeniki pa tako prispevajo dragocen delček k celoti.

Anja RAGOLIČ

Stephan Karl, Gabrielle Wrolli: *Der Alte Turm im Schloss Seggau zu Leibnitz. Historische Untersuchungen zum ältesten Bauteil der Burgenanlage Leibnitz in der Steiermark*. Forschungen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark 55, Lit Verlag, Berlin, Münster, Wien, Zürich, London 2011. ISBN 978-3-643-50313-8. 352 str.

Salzburški nadškof Konrad I (1106–1147) zavzema v salzburški nadškofiji častno drugo mesto, takoj za ustanoviteljem sv. Rupertom. Za našo zgodovino je pomemben tudi zato, ker je posesti svoje nadškofije na vzhodu zavaroval s tremi utrdbami: v Brestanici, na Ptuj in v Lipnici/Leibnitz. Zadnji od trojice je posvečena monografija Stephana Karla in Gabrielle Wrolli.

Grad je zanimiv tudi zato, ker je ob njem 1218 nastala še graščina Seggau kot rezidenca sekavskih škofov. Tedanji salzburški nadško Eberhard II je namreč ustanovil novo sufragansko škofijo v Seckau na zgornjem Štajerskem, vendar je njen škof prebival v graščini pri Lipnici. Šele v 16. st. sta se oba graščinska skupka zlila v celoto.

Od konca 15. st. dalje je grad zbujal pozornost humanistov in starinoslovcev (kot se zdi, je bil prvi med njimi naš rojak Avguštin Tyfern) zaradi izjemnega števila antičnih spolij, rimskih nagrobnikov in spomenikov. Osrednji in najstarejši del gradu je bil kvadratni stolp z do 4 m debelimi zidovi. Njihova debelina je unikatna v širšem evropskem prostoru.

Stolp je glavni predmet obravnave obeh avtorjev. Vse do danes na gradu še ni bilo načrtnih arheoloških raziskav. Vsaj gradbena dela pri preurejanju gradu v zadnjih letih pa so vendarle bila tudi arheološko dokumentirana.

Gre za dokumentacijo o delih stavb, medtem ko drobne najdbe še niso bile odkopane. Deloma tudi zato, ker so bile kulturne plasti na delu sedanjega dvorišča uničene do geološke podlage. Kljub temu sta se avtorja pogumno lotila zbiranja ter soočanja pisnih in stavbno-arheoloških virov.

Zaradi izjemnega števila antičnih spolij avtorja domnevata, da je na hribu stala utrdba že v pozni antiki. Vsekakor so bile rimske spolije vzdane samo v glavni stolp, ne pa tudi v mlajše grajske stavbe. To bi nakazovalo, da je gradivo za stolp bilo že na kraju samem in ne nekje v soseščini, od koder bi kamenje lahko dovažali tudi pozneje. Presenetljiva širina zidov stolpa avtorja napeljuje na misel, da so morda nastali celo že v 10. stoletju. Opozarjata na širino zgradbe na Ptujskem gradu, ki ima prav tako 4 m široko obodno poglobitev. Ker so v zadnjih desetletjih argumenti, ki so v omenjeni ptujski zgradbi videli odtis izruvanih temeljev stolpa, skopneli tako zaradi novih arheoloških odkritij na Ptujskem gradu kot tudi zaradi boljšega kontekstualnega poznavanja problematike, njuna primerjava ne pomaga k dataciji lipniškega stolpa. Vsekakor pa je lipniški stolp že stal v 12. stoletju.

S pomočjo pisnih virov in slikovnih upodobitev gradu dokumentirata nadaljnjo usodo stolpa. Konec 16. st. in na začetku 17. st. je bil stolp nadzidan in spremenjen v zvonik. 1815 se je nenadoma začel rušiti, popravilo tedaj ni bilo mogoče, zato so ga do 1831 postopoma podrli. Pri tem je prišla na dan izjemna količina rimskih spomenikov. Krajevnemu juristu Kasparju Harbu, članu zgodovinskega društva Štajerske, gre zasluga, da je kamne dokumentiral v sliki in besedi ter dosegel, da so jih vzdali v novi del graščine. Drugi del knjige je tako izdaja rokopisa Kasparja Harba o Lipnici in njeni okolici v času Rimljanov ter objava njegovih risb.

Knjiga je minuciozno in skrbno delo, ki je iz razpoložljivih informacij sestavila smiselno zgodovino lipniškega starega stolpa in naredila poklon starinoslovcu Harbu. Hkrati je odlično izhodišče bodočim arheološkim raziskavam, ki jih spodbuja na najbolj inteligen način – z objavo doslej znanega.

Andrej PLETESKI

Christopher Thomas Green: *Winding Dali's Clock. The Construction of a Fuzzy Temporal-GIS for Archaeology*. BAR International Series 2234, Archaeopress, Oxford 2011. ISBN 978-1-4073-0796-1. 159 str.

"Archaeology is fundamentally concerned with both space and time: dates, chronologies, stratigraphy, plans and maps are all routinely used by archaeologists in their work. To aid in their analysis of this material, the use of Geographic Information Systems (GIS) by archaeologists has become widespread. However, GIS are conventionally ignorant of time. ... A GIS capable of dealing with temporal data is referred to as a temporal-GIS (TGIS) ... The creation of ... TGIS is the subject of this book ..."

The marvellous Foreword of the book at hand, from which the above quotes derive, takes the effort out of writing an *in medias res* introduction, a task usually involved in writing up a review. And the rest of the book does not fall

far behind in quality. The work at hand is a publication of a PhD dissertation at the University of Leicester defended in 2008 with minor changes. Unfortunately, the figures did not "travel" well since they were clearly designed for a colour digital publication. Especially the maps in chapter six are all but illegible. Still, most of the figures get their meaning across. In view of some of the other awful imagery published by Archaeopress, this part of the book can be described as of an average quality.

The content of the book is divided into eight chapters including the introductory chapter. Chapters two through four deal with the theoretical background. At first the theoretical basis of how archaeologists should (theoretical background on models of time) and do (time in "everyday archaeology") perceive time are discussed. Then some of the more important previous work by both geographers and archaeologists is presented. Those who are familiar with the TGIS concepts should skip directly to the fifth chapter. There the methods for dealing with uncertainty and the construction of the new archaeological TGIS are discussed. Chapters six and seven bring two case studies from Britain, an intra-site one from the Neolithic/Early Bronze Age Period and a regional one from the Roman Period. Speaking of the chapters, a technical mishap of the book is the fact that the text constantly refers to numbered chapters, whereas in Contents the chapters are neither numbered nor does, e.g., row four correspond to chapter four but rather to Chapter one: Introduction.

Technicalities aside, let us focus on the content. Time and space are linked, since all movement in space is also movement in time. This has been long recognized in the theoretical GIS but the implementation has eluded the researchers. Enters TGIS, both a field of study and the system that results from that study. In archaeological TGIS things are further complicated by the *fuzziness* of archaeological time, which renders commercial TGIS - designed to deal with modern *linear* time - useless. The well-written introductory four chapters summarize the extensive body of theoretical work on the subject. It manages to do this without dwelling too deep on quantifying spatial and temporal dependences using Bayesian statistics. This area is adequately covered by other volumes (e.g. *Spatial Data Analysis* by Robert Haining) and is often all but incoherent to a "GIS-enabled" but statistically-challenged archaeologist such as myself. Green brings the reader fluently to the following take-home messages. (i) Archaeological TGIS needs to deal simultaneously with disparate sources of dating evidence with varying precisions and accuracies. (ii) When dealing with this uncertainty – commonly referred to as fuzziness – specific statistical methods are needed. (iii) In order for an archaeological TGIS to be of any practical use it needs to be able to integrate and/or compare fuzzy dates. Also, a practical concern is to bring all of this to the notoriously ignorant archaeological public in a nice and free package, that can be run in the most commonly used GIS environment. Or, as the author puts it politely "the software produced ought to be intuitively understandable and accessible to most GIS-aware archaeologists without them having to gaze too far beyond their current software horizons".

Chapter five first summarizes previous attempts to achieve the above mentioned. In continuation a concise